

ПРАКТИКА НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

PRACTICE OF CONTINUING PROFESSIONAL EDUCATION

УДК 378.147.091.33-027.22:373.2/.3

Ганна Іванюк

ORCID iD 0000-0001-7758-5121

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Педагогічного інституту,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053 Київ, Україна,
h.ivaniuk@kubg.edu.ua

Олена Венгловська

ORCID iD 0000-0002-0456-7667

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Педагогічного інституту,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053 Київ, Україна,
o.venhlovska@kubg.edu.ua

Євген Антипін

ORCID iD 0000-0002-0371-2498

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки та психології
Педагогічного інституту,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053 Київ, Україна,
y.antypin@kubg.edu.ua

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК

У статті висвітлено особливості змістового та технологічного забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів у процесі навчальних практик у руслі антропоцентричного виміру. За результатами емпіричного дослідження з'ясовано рівні сформованості ціннісно-особистісного, пошуково-дослідницького, рефлексійного компонентів, навичок XXI століття, що є складовими особистісно-професійного розвитку здобувачів вищої освіти. Проаналізовано зміст та завдання навчальних практик у Київському університеті імені Бориса Грінченка для студентів спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», відповідно до освітніх програм. Розкрито сутність і вплив інтерактивних форм: блог, портфоліо на особистісно-професійне зростання майбутніх педагогів у процесі навчальних практик.

Ключові слова: заклади освіти; компоненти особистісно-професійного розвитку; навички XXI століття; навчальна практика; портфоліо особистісно-професійного зростання; пошуково-дослідницький компонент; рефлексійний компонент; ціннісно-особистісний компонент.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.2.4>

Вступ. Трансформаційні процеси, що відбуваються в освітньому просторі України та світу зумовлю-

ють обґрунтування нового бачення особистих сенсів у професійній підготовці вчителя закладу загальної середньої освіти, вихователя закладу дошкільної освіти. Відтак актуалізується проблема готовності

педагога до особистісно-професійного розвитку на антропоцентричних засадах. Вектор його підготовки у закладах вищої освіти нині спрямовується на формування готовності здобувачів вищої освіти до особистісно-професійного розвитку не лише у перебігу вивчення навчальних дисциплін, а й під час навчальних практик.

Вивчення нормативних і правочинних джерел засвідчує, що Рада Європи актуалізувала ціннісну складову щодо формування професійних компетентностей, а також особистісні сенси професійного розвитку. Європейською Комісією розроблено «Загальноєвропейські принципи вчительських компетентностей та кваліфікацій» (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications, 2004).

У цьому документі визначено стратегії особистісно-професійного розвитку педагогів, що ґрунтуються на європейських цінностях, особистісних, діяльнісних смислах (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications, 2004). Також у Рекомендаціях 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 р. визначено вісім основних компетенцій, які становлять цінність «для особистої реалізації та розвитку» (On key competences for lifelong learning, 2006).

У перебігу дослідження ми беремо до уваги окремі положення звіту Всесвітнього економічного форуму (Давос, 2016) про майбутні професії. Відповідно до нього окреслено пріоритетність формування навичок, що є важливими для особистісного та кар'єрного зростання людини. До актуальних навичок XXI століття віднесено такі: комплексне розв'язання проблем, критичне мислення, креативність, комунікативність, вміння працювати в команді, налагоджувати зв'язки, адаптивність, емоційний інтелект (World Economic Forum and Boston Consulting Group, *New Vision for Education: Unlocking the potential of Technology*, 2015).

Суголосні європейським стратегіям щодо особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів є положення законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Професійного стандарту «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018), у яких унормовано те, що вчителі початкових класів мають бути готові до розроблення програм щодо підвищення власного особистісно-професійного рівня. Так, у професійному стандарті «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018) з-поміж переліку трудових функцій сучасного вчителя визначено й те, що у нього має бути сформована готовність до професійного саморозвитку, а відтак на етапі навчання у закладі вищої освіти особистісно-професійний розвиток студентів є першорядним.

Теоретичний аналіз джерельної бази з проблеми

особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів засвідчив значний інтерес наукової спільноти України до вивчення цього явища. Окремі положення висвітлено у низці колективних монографій, що вийшли за редакцією О. Акімової, В. Галузяк (2014), В. Ковальчук (2011).

У руслі студій із теми особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів у процесі навчальних практик та в контексті дослідження наукової теми «Нова стратегія підготовки педагогів в умовах євроінтеграції» значущими є наукові розвідки українських учених Г. Іванюк (2018), В. Огнев'юка (2012), С. Сисоевої, Н. Батечко (2011), Л. Хоружої, М. Братко, О. Мельниченко, В. Прошкіна (2019).

У дослідженнях цих науковців розкрито теоретичні засади трансформаційних, євроінтеграційних процесів, що впливають на формування педагога-професіонала в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Зокрема, науковець Г. Іванюк (2018), ґрунтуючись на результатах теоретичного аналізу та емпіричного дослідження, доводить першорядність підготовки педагогів із урахуванням нової освітньої стратегії, в якій особистісно-професійне зростання студентів ґрунтується на ціннісно-особистісних смислах.

Окремі практичні аспекти щодо особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів у перебігу вивчення навчальних дисциплін, зокрема використання Інтернет ресурсів для особистісно-професійного розвитку студентів розкрито у дослідженнях О. Венгловської, Л. Куземко, І. Новик (2019), психологічного супроводу особистісно-професійного розвитку студентів педагогічного університету є предметом пошуків С. Заболоцької (2018).

Огляд праць зарубіжних дослідників засвідчує як науковий, так і практичний інтерес до різних питань професійного та особистісного розвитку майбутніх учителів, зокрема й удосконалення змістово-методичного, технологічного забезпечення їхньої професійної підготовки. Так, інтерес для наших пошукових студій становить дослідження, здійснене на репрезентативній вибірці (688 осіб) у Бельгії (Фландрія), з метою розробки інструментарію вимірювання у вчителів-початків умінь застосовувати цифрові технології у професійній діяльності (Tondeur et al, 2016). У руслі теми статті, суголосним нашій науковій позиції є розкриття сутності та впливу електронного портфелю (e-Portfolios) на підвищення в майбутніх учителів мотивації, цілей власного поступу, здатності до аналізу та реалізації завдань, а також їхньої самооцінки (Beckers et al, 2016). Аспекти розвитку ідентичності вчителя, вплив моделі навчання, зорієнтованої на потреби здобувачів освіти на розвиток професійної ідентичності та готовності до самонавчання в доробках S. Lee & D. L. Schallert (2016), дають підстави вважати, що підняті в статті проблеми мають місце в різних освітніх системах. У сучасному освітньому просторі дослідники розв'язують прагматичні завдання щодо

пошуку ефективних моделей усвідомленого навчання учителів. Модель SDLMI – це покрокове навчання з метою професійного розвитку студентів, що реалізується фасилітатором (Hagiwara et al, 2020).

Актуальність проблеми зумовлюється розв'язанням низки суперечностей між: суспільними запитами щодо пріоритетності готовності майбутніх педагогів до особистісно-професійного розвитку та недостатнім його змістовим і технологічним забезпеченням в освітньому процесі закладів загальної середньої та вищої освіти; об'єктивною доцільністю психолого-педагогічного супроводу особистісно-професійного розвитку здобувачів вищої освіти у перебігу навчальних практик та відсутністю адекватних методичних рекомендацій щодо нього.

З огляду на актуальність дослідження та виокремлені суперечності **метою** пропонованої розвідки є висвітлення результатів емпіричного дослідження щодо змістового та технологічного забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів, що можуть бути використані на теоретичному рівні для педагогічних досліджень і на практичному – впровадження в освітній процес інноваційних форм і технологій оновлення змісту навчальних практик.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних **методів дослідження**. Теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення) методи застосовувалися для з'ясування стану розробленості проблеми у педагогічній теорії, що сприяло розкриттю сутності поняття «особистісно-професійний розвиток» у руслі проблематики пропонованої розвідки. Емпіричні методи (спостереження, опитування здобувачів вищої освіти, керівників закладів дошкільної та загальної середньої освіти, педагогів-практиків, вивчення змістово-технологічного забезпечення організації навчальних практик) уможливили з'ясування рівня готовності майбутніх педагогів до особистісно-професійного розвитку у перебігу навчальних практик, відповідно до освітньо-професійних програм 012.00.01 «Дошкільна освіта», 013.00.01 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, висвітлити результати дослідження кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка щодо формування готовності здобувачів вищої освіти до особистісно-професійного розвитку під час навчальних практик.

Емпіричне дослідження особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів під час навчальних практик. Студіювання освітніх практик підготовки фахівців для закладів дошкільної й загальної середньої освіти сприяло утвердженню думки про те, що на часі є врахування як суспільних потреб щодо їх навчання, так і особистісних потреб майбутніх педагогів. У руслі реформування освіти в Україні важливо враховувати й потреби закладів освіти різ-

них рівнів, зокрема дошкільних та початкових шкіл. Результати опитування вчителів, директорів ЗЗСО та педагогів закладів дошкільної освіти м. Києва засвідчили, що 84% респондентів вважають, що зміст підготовки майбутніх фахівців потребує оновлення відповідно до сучасних викликів освітньої практики. Серед іншого, педагоги-практики зазначили й про те, що більше ніж 35% майбутніх педагогів не мають сформованих умінь, що спрямовані на особистісно-професійне вивіщення, зокрема й під час навчальних практик.

Вивчення освітніх програм, навчальних планів підготовки педагогів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальностей 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» дало змогу з'ясувати, що у перебігу проходження різних видів практик змістова складова орієнтована насамперед на формування ключових компетентностей майбутніх фахівців, однак особистісний сенс зростання у змісті практик відображається недостатньо, що зумовило вивчення цієї проблеми.

У статті подано проміжні результати дослідження, що здійснюється упродовж 2018–2020 рр. у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Загальна вибірка становить 311 осіб (студенти I, II, III курсів). На першому етапі емпіричного дослідження проведено опитування здобувачів вищої освіти першого курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта» з метою з'ясування рівня їхньої готовності до особистісно-професійного зростання. Результати цього пошуку засвідчили, що переважна більшість студентів – 93% прагнуть до особистісно-професійного зростання, вони демонструють готовність і відкритість до викликів, з якими стикаються у нових для себе умовах навчання в закладі вищої освіти. Однак, усі респонденти зазначили, що мають труднощі щодо визначення форм самовдосконалення у професії.

У розвідці ми опираємося на обґрунтоване групою авторів визначення поняття «особистісно-професійне зростання майбутніх педагогів» і розглядаємо його як формування у майбутніх педагогів особистісних та професійних якостей, здатності й готовності до розвитку і саморозвитку задля продукування нових ідей і способів діяльності на основі здобутих знань та вироблення власної траєкторії професійного зростання (Венгловська, Куземко, Новик, 2017). У процесі наукового пошуку обґрунтовано чотири компоненти особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога: ціннісно-особистісний, пошуково-дослідницький, рефлексійний та навички XXI століття. На нашу думку, саме ці компоненти є важливими складниками їхнього особистісно-професійного розвитку та певною мірою вони суголосні опису трудових дій і операцій, визначених у професійному стандарті «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти». До таких відно-

симо: «аналіз власної професійної діяльності щодо реалізації цілей і завдань закладу освіти, визначення сильних і слабких сторін власної педагогічної діяльності, самооцінювання результатів застосування засобів педагогічного впливу із забезпечення якості навчання, виховання й розвитку учнів початкової школи, усвідомлення потреби в саморозвитку з метою набуття додаткових професійних компетентностей, відстеження власного фізичного, психічного, духо-

вного та соціального здоров'я та їх урівноважування шляхом оптимізації витрат робочого часу та енергії» (Професійний стандарт «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти», 2018).

За результатами емпіричного дослідження з'ясовано рівні сформованості компонентів особистісно-професійного розвитку здобувачів вищої освіти першого курсу до початку проходження ними практик, що подано у відсотках на рисунку 1.

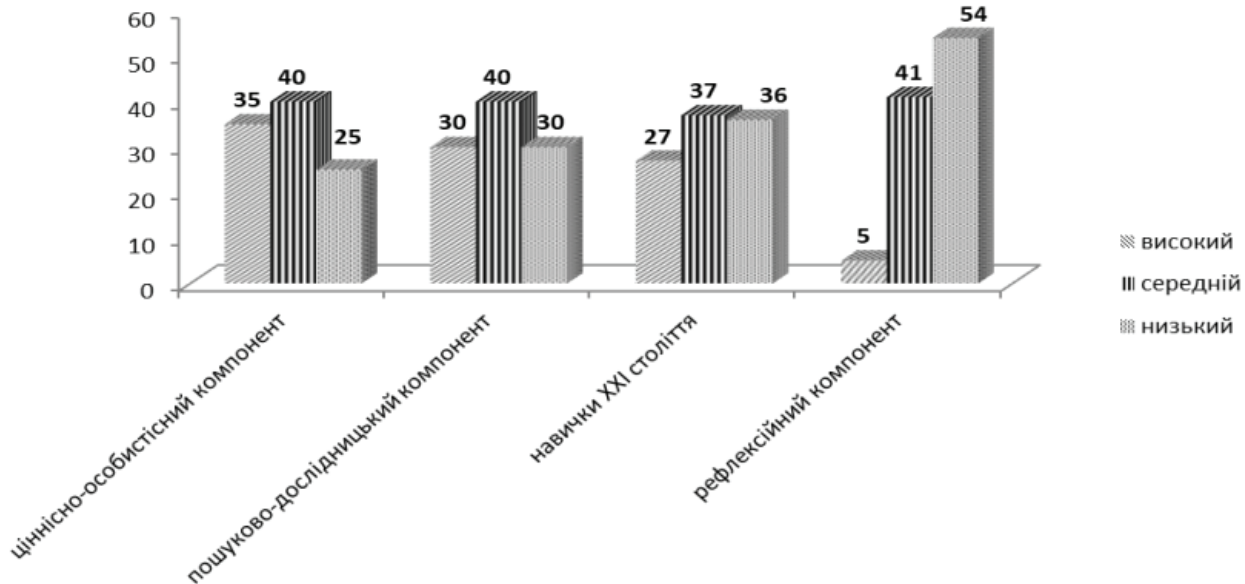

Рис. 1. Результати дослідження щодо сформованості у майбутніх педагогів компонентів особистісно-професійного розвитку (до початку проходження практик) (у %)

Як засвідчують наведені вище результати емпіричного дослідження, найбільш виразно майбутні педагоги демонструють ціннісно-особистісний компонент (35%). Високий рівень сформованості пошуково-дослідницького компоненту й навичок XXI століття продемонстрували 30% і відповідно 27% опитуваних. З'ясувалося, що найменш сформованими у респондентів були показники рефлексійного компоненту (5%).

Змістово-технологічне забезпечення організації навчальних практик. Відповідно до отриманих результатів сформованості у здобувачів вищої освіти виокремлених вище компонентів особистісно-професійного розвитку науково-педагогічними працівниками кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка оновлено змістове наповнення програм і розроблено методичні рекомендації до навчальних практик для студентів I, II, III курсів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» завданнями, що спрямовані на розвиток у них ціннісно-особистісних, пошуково-дослідницьких, рефлексійних компетентностей і навичок XXI століття.

З метою формування компонентів особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів для студентів першого курсу започатковано серію майстер-класів «Мотивація до майбутньої професії: пе-

дагогічна практика». Майстер-класи проводяться напередодні практик і спрямовані на визначення у здобувачів вищої освіти ціннісно-особистісних пріоритетів, умінь добирати необхідний інструментарій для особистісно-професійного зростання, взаємодіяти та комунікувати з суб'єктами освітнього процесу (педагогами, дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, батьками), продукувати цінності, створювати й презентувати освітні продукти, що є значущими у контексті розбудови Нової української школи, здійснювати рефлексію особистісно-професійного розвитку. Вивчення думок майбутніх педагогів засвідчує дієвість цієї форми роботи, оскільки під час виконання практичних вправ, моделювання ситуацій, рефлексії, що студенти переживають у перебігу практик, знижується рівень їхньої тривожності, невпевненості у власних силах щодо спроможності виконувати ті чи інші професійні функції та завдання. Відтак, спостерігається й позитивний вплив майстер-класу на формування всіх компонентів особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів під час навчальних практик.

Продемонструємо особливості особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів на прикладі навчальних практик, що проводяться на I, II та III курсах. Завдання практик визначено відповідно до вимог освітніх програм підготовки фахівців. З-поміж

завдань, що спрямовані на формування загальних та фахових компетентностей, у перебігу проходження практики здобувачі вищої освіти набувають готовність прогнозувати та оцінювати результати власної професійної діяльності. Відтак для майбутнього педагога важливо формувати вміння працювати в команді та поодиноці; готовності до прийняття відмінностей і відкритість до думки інших учасників освітнього простору, здійснювати пошук нових шляхів вирішення педагогічних цілей.

В оновлених програмах навчальних практик передбачено низку інноваційних методів і форм, що спрямовані на особистісно-професійний розвиток майбутніх педагогів. До таких відносимо розроблення індивідуальної дорожньої карти на період проходження практики. У ній кожен студент не лише зазначає термін виконання завдань практики та ресурси, що знадобляться їм для їх виконання, а також фіксують завдання щодо саморозвитку та професійного самовдосконалення.

У перебігу проходження практики майбутні педагоги створюють портфоліо «Особистісно-професійного зростання», зазначені індивідуальні портфоліо містять такі складові:

- вивчення розвивального середовища закладу дошкільної, загальної середньої освіти (опис розвивальних осередків закладу, фото- і відеофіксація їх функціонування);
- укладання каталогу дидактичних ігор (у пропонуваній рубриці здобувачі вищої освіти накопичують описи різних видів дидактичних ігор, що можуть використовувати під час практики чи/або під час виконання практичних завдань у перебігу вивчення навчальних дисциплін із педагогіки та психології);
- діагностичний інструментарій (майбутні педагоги систематизують діагностичні методики з психології задля вивчення індивідуального (особистісного) розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, зокрема застосовуються методики «Казка» (Л. Дюсс), «Дерево» (Д. Лампен), «Графічний диктант» (Д. Ельконін), «Вивчення навчальної мотивації» (М. Гінзбург) тощо);
- рефлексійні завдання (пропоновані завдання спрямовані на розвиток у здобувачів вищої освіти власних особистісних та професійних якостей, що сформовані у перебігу навчальної практики).

У процесі виконання завдань практик та наповнення індивідуальних портфоліо у студентів системно та комплексно розвиваються ціннісно-особистісний, пошуково-дослідницький, рефлексійний компоненти, навички XXI століття. Оскільки вони зорієнтовані на формування у майбутніх педагогів способів діяльності щодо добору засобів для пошуку, аналізу, узагальнення інформації із використанням комп'ютерних сервісів, електронних ресурсів бібліотек тощо.

Значущим для особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів є засвоєння ними методик з

психології, оволодіння етапами проведення діагностичних процедур та здатності до інтерпретації результатів й заповнення діагностичної картки індивідуального (особистісного) розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку. Задля розвитку компонентів особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів програмою передбачено завдання, що спрямовані на формування їхньої готовності до продукування нових знань задля їх використання у власній професійній діяльності, здійснення рефлексії особистісно-професійного зростання під час пошукової діяльності тощо. Сутність таких завдань полягає у здатності здобувачів вищої освіти аналізувати розвивальні осередки закладу дошкільної освіти, початкової школи та розробляти пропозиції щодо їх функціонального використання; вивчати особливості реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, шляхи реалізації педагогічного партнерства в Новій українській школі; систематизувати або самостійно розробляти дидактичні ігри для дітей дошкільного віку та учнів початкової школи із використанням інтернет-сервісів (Calameo, Learning Apps тощо).

Задля особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів їм запропоновано інтерактивну форму фіксації результатів проходження практики – індивідуальний блог. Його ведення сприяє формуванню їхніх цифрових, пошуково-дослідницьких, рефлексійних умінь. Для розвитку у майбутніх педагогів навичок XXI століття долучаємо їх до пошуку необхідних ресурсів, мережевих сервісів, цифрових технологій комунікації, що дає можливість розробляти дизайн блогу, демонструвати особистісний підхід до його ведення.

У блозі здобувачі вищої освіти мають можливість спілкуватися з педагогами – керівниками практик, здійснюють облік виконаних завдань, розміщують дослідницькі матеріали (опитувальні аркуші, анкети для педагогів, питання для учнів, інші інструменти для вивчення потреб закладу дошкільної чи загальної середньої освіти в організації освітнього партнерства). На рисунку 2 подано копію сторінки індивідуального блогу студентки третього курсу спеціальності «Початкова освіта» К. Нечепоренко.

Рефлексійні завдання пропонуються під час написання звіту у блозі. У ході рефлексії майбутні педагоги аналізують власну діяльність під час практики. Предметом для аналізу є труднощі, з якими стикалися студенти-практиканти у перебігу практики та якими вміннями послуговувалися для їх вирішення; виклики, які необхідно подолати задля вмотивованого саморозвитку, що сприяє розвитку їхнього емоційного інтелекту. За результатами рефлексії майбутні педагоги проєктують подальші етапи особистісно-професійного зростання.

Результати виконаної роботи обговорюються зі студентами під час майстер-класів «Педагогічна

практика: здобутки та виклики», у ході яких учасники долучаються до обговорення власних здобутків та питань, що потребують поглибленого вивчення. Пропонована форма роботи сприяє розвитку ціннісно-особистісного компоненту особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів, оскільки у взаємодії зі суб'єктами освітнього процесу студенти вчаться орієнтуватися у професійній діяльності на нові стратегії отримання освіти, проектувати власну професійну діяльність з урахуванням ціннісних орієнтирів і реалі-

зувати антропологічний підхід, виявляють готовність до пошуку нових форм особистісного і професійного вивчення.

Після проходження майбутніми педагогами навчальних практик здійснено вивчення сформованості рівнів розвитку компонентів їхнього особистісно-професійного зростання із застосуванням діагностичних інструментів, що використовувалися для вивчення до початку проходження студентами практик. Результати дослідження подано у таблиці 1.

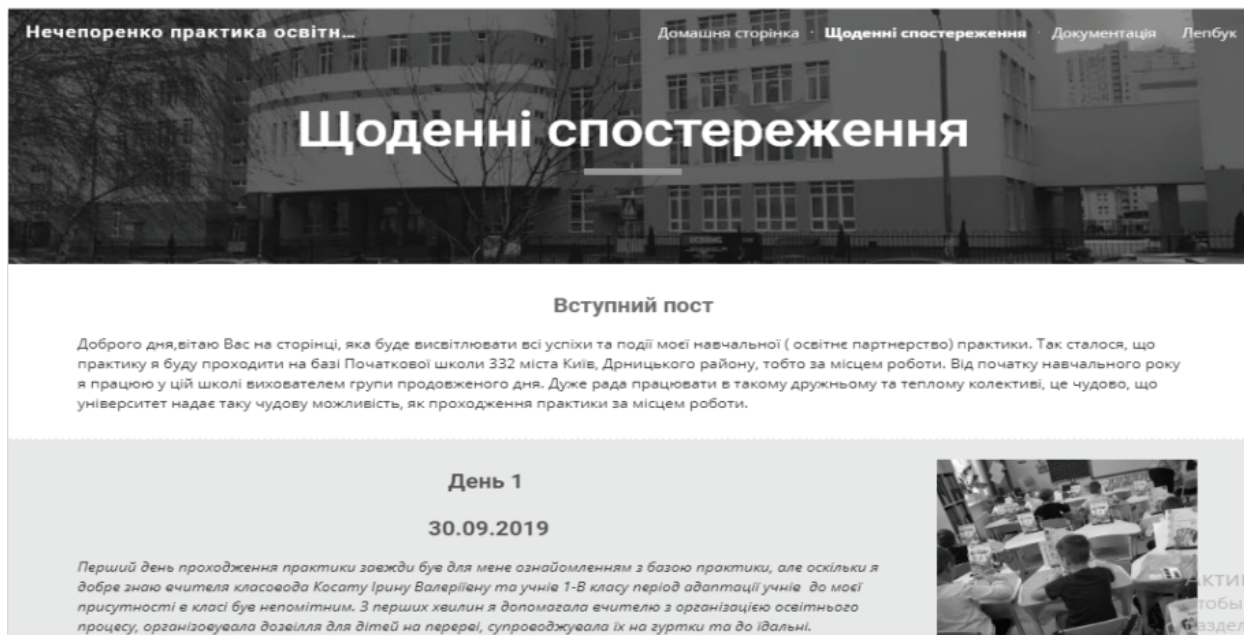

Рис. 2. Сторінка індивідуального блогу навчальної (освітнє партнерство) практики

Таблиця 1

Результати сформованості у майбутніх педагогів компонентів особистісно-професійного розвитку (у %)

Компоненти особистісно-професійного розвитку	Рівні	Показники до початку проходження практик	Показники після проходження практик	Динаміка
Ціннісно-особистісний	Високий	35	40	+ 5
	Середній	40	45	+ 5
	Низький	25	15	- 10
Пошуково-дослідницький	Високий	30	35	+ 5
	Середній	40	50	+ 10
	Низький	30	15	- 15
Навички XXI ст.	Високий	27	35	+ 8
	Середній	37	45	+8
	Низький	36	20	- 16
Рефлексійний компонент	Високий	5	9	+ 4
	Середній	41	48	+ 7
	Низький	54	43	- 11

Зіставний аналіз результатів емпіричного пошуку (на констатувальному і контрольному етапах) уможливив з'ясувати позитивну динаміку компонентів особистісно-професійного розвитку

майбутніх педагогів у процесі навчальних практик. Найвищий показник (+ 8%) студенти продемонстрували у застосуванні навичок XXI ст. У всіх респондентів є зрушення у бік збільшення

показників за ціннісно-особистісним, пошуково-дослідницьким (+ 5%), рефлексійним (+ 4%) компонентом.

Показники, що подані у таблиці 1 засвідчують ефективність запропонованого змістово-технологічного забезпечення проведення навчальних практик. Зміст, форми, методи роботи, що пропонуються у перебігу навчальних практик є дієвими щодо особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів.

З метою вдосконалення змістового та технологічного забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів оновлено програми навчальних практик з урахуванням особистісної та практико-орієнтованої складової. Цьому передувало дослідження, що було проведене у рамках реалізації наукової теми Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка «Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції».

Висновки. Студіювання джерельної бази, освітніх програм підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності виявили недостатню увагу закладів вищої освіти до особистісної складової їхнього професійного розвитку. Ці міркування ґрунтуються на розумінні того, що професійне самовдосконалення сучасного студента пролонговані в часі. Тому важливо актуалізувати особистісну складову в підготовці майбутніх фахівців до

професійно-педагогічної діяльності та їхнього безперервного навчання.

За результатами наукового пошуку з теми «Антропоцентричний вимір підготовки педагога в умовах освітніх змін», що виконується в руслі наукової теми Педагогічного інституту, виокремлено та обґрунтовано компоненти особистісно-професійного розвитку здобувачів вищої освіти (авторська група: Г. Іванюк, Є. Антипін, О. Венгловська, Л. Куземко, І. Новик). У статті висвітлено результати та інтерпретацію емпіричного дослідження. Розкрито інноваційні організаційні форми проведення навчальних практик для студентів першого, другого та третього курсів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) освітнього рівня вищої освіти. Відповідно до діючих освітніх програм значна увага приділена оновленню змістово-технологічного забезпечення навчальних практик.

Перспективи подальших досліджень. З огляду на проблематику статті заслуговує на увагу подальше студіювання тих аспектів, що не отримали наразі вичерпного висвітлення, а саме: технологічне забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів з урахуванням освітніх програм і спеціалізацій; підготовка викладачів закладів вищої освіти до особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів.

Література

- Венгловська О. А., Куземко Л. В., Новик І. М. Використання Інтернет-ресурсів в особистісно-професійному розвитку майбутніх педагогів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4 (88). С. 3–17. DOI: 10.24139/2312-5993/2019.04/003-017.
- Венгловська О. А., Куземко Л. В., Новик І. М. Особистісно-професійний розвиток студентів педагогічних спеціальностей у центрах компетентностей. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 281–284.
- Заболоцька С. Психологічний супровід особистісно-професійного розвитку студентів педагогічного університету. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 18. С. 95–101.
- Іванюк Г. І. Аксіологічний концепт нової освітньої стратегії підготовки педагогів. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3–4. С. 68–82. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.3-4.0867>.
- Огнев'юк В. О. Багатомірна людина. Епоха трансформацій. Освіта. *Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13 грудня 2012 р.* Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. С. 7–15.
- Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: монографія / Акімова О. В., Галузьяк В. М. та ін. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2014. 416 с.
- Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія / За ред. В. А. Ковальчук. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
- Професійний стандарт «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти». 2018. URL <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18> (дата звернення: 12.03.2020).
- Рекомендації 2006/962/ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975 (дата звернення: 20.03.2020).
- Сисоєва С., Батечко Н. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку. Київ: ЕКМО, 2011. 368 с.
- Beckers J., Dolmans D., van Merriënboer J. e-Portfolios enhancing students' self-directed learning: A systematic review of influencing factors. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2016. Vol. 32. № 2. P. 32–46. DOI: <https://doi.org/10.14742/ajet.2528>.
- Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. European Commission, 2004. 5 p. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/627/1/vyznachennja.pdf> (дата звернення: 24.03.2020).
- Hagiwara M., Shogren K. A., Lane K. L., Raley, S. K., Smith S. A. Development of the self-determined learning

- model of instruction coaching model: Implications for research and practice. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*. 2020. 55 (1), P. 17–27.
- Khoruzha L., Bratko M., Kotenko O., Melnychenko O., Proshkin V. The Study of the Higher School Lecturer's Competence in Ukraine: Diagnostics and Analytics. *The New Education Review*. 2019. Vol. 55. No 1. P. 233–245. DOI: 10.15804/tner.2019.55.1.19.
- Lee S., Schallert D. L. Becoming a teacher: Coordinating past, present, and future selves with perspectival understandings about teaching. *Teaching and Teacher Education*. 2016. Vol. 56. № 1. P. 72–83. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.02.004>.
- New Vision for Education: Unlocking the potential of Technology. World Economic Forum and Boston Consulting Group. Geneva: World Economic Forum, 2015. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf (дата звернення: 06.04.2020).
- Tondeur J., Van Braak J., Siddiq F., Scherer R. Time for a new approach to prepare future teachers for educational technology use: Its meaning and measurement. *Computers and Education*. 2016. № 94. P. 134–150. DOI: 10.1016/j.compedu.2015.11.009.

References

- Venhlovskaya, O. A., Kuzemko, L. V., Novyk, I. M. (2019). Vykorystannia Internet-resursiv v osobystisno-profesiinomu rozvytku maibutnykh pedahohiv [Use of Internet resources in the personal and professional development of future teachers]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, 4 (88), 3–17. 10.24139/2312-5993/2019.04/003-017.
- Venhlovskaya, O. A., Kuzemko, L. V., Novyk, I. M. (2017). Osobystisno-profesiyni rozvytok studentiv pedahohichnykh spetsialnosti u tsentrakh kompetentnosti [Personal professional development students of pedagogical specialties in the centers of competence]. *Molodyi vchenyi*, 11 (51), 281–284.
- Zabolotska, S. (2018). Psykholohichniy suprovod osobystisno-profesiinoho rozvytku studentiv pedahohichnoho universytetu [Psychological support of the personal and professional development of the students of the Pedagogical University]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 18, 95–101.
- Ivaniuk, H. I. (2018). Aksiolohichniy kontsept novoi osvithoi stratehii pidhotovky pedahohiv [The axiological concept of a new educational strategy for teacher training]. *Osvitolohichniy dyskurs*, 3–4, 68–82. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.3-4.0867>.
- Ohneviuk, V. O. (2012). Bahatomirna liudyna. Epokha transformatsii. Osvita [Multidimensional man. The era of transformations. Education]. *Rozvytok osobystosti v umovakh transformatsiinoho suspilstva: materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktichnoi konferentsii, 13 grudnya 2012 r.* Boris Grinchenko Kyiv University, 7–17.
- Akimova, O. V., Haluziak, V. M. (2014). Osobystisno-profesiyni rozvytok maibutnoho vchytelia: monografiya [Personal and professional development of the future teacher: monograph]. Nilan-LTD.
- Kovalchuk, V. A. (2011). *Profesiyni samorozvytok maibutnoho fakhivtsia: monografiya [Professional self-development of the future specialist: monograph]*. ZhDU im. I. Franka.
- Profesiyni standart «Vchytelia pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity» [Professional standard «Elementary school teachers of elementary schools»]*. (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>.
- Rekomendatsii 2006/962/IeS Yevropeiskoho parlamentu ta Rady (IeS) «Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia» [Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council (EU) «On Key competences for lifelong learning»]*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975.
- Sysoieva, S., Batechko, N. (2011). *Vyshcha osvita Ukrainy: realii suchasnoho rozvytku [Higher education in Ukraine: the realities of modern development]*. EKMO.
- Beckers, J., Dolmans, D., van Merriënboer, J. (2016). e-Portfolios enhancing students' self-directed learning: A systematic review of influencing factors. *Australasian Journal of Educational Technology*, 32 (2). 32–46. <https://doi.org/10.14742/ajet.2528>.
- Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*. European Commission (2004). <https://eprints.oa.edu.ua/627/1/vyznachennja.pdf>.
- Hagiwara, M., Shogren, K. A., Lane, K. L., Raley, S. K., Smith, S. A. (2020). Development of the self-determined learning model of instruction coaching model: Implications for research and practice. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 55 (1), 17–27.
- Khoruzha, L., Bratko, M., Kotenko, O., Melnychenko, O., Proshkin, V. (2019). The Study of the Higher School Lecturer's Competence in Ukraine: Diagnostics and Analytics. *The New Education Review*, 55 (1), 233–245. 10.15804/tner.2019.55.1.19.
- Lee, S., Schallert, D. L. (2016). Becoming a teacher: Coordinating past, present, and future selves with perspectival understandings about teaching. *Teaching and Teacher Education*, 56, 72–83. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.02.004>.
- New Vision for Education: Unlocking the potential of Technology*. World Economic Forum and Boston Consulting

Group (2015). World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf.

Tondeur, J., Van Braak, J., Siddiq, F., Scherer, R. (2016). Time for a new approach to prepare future teachers for educational technology use: Its meaning and measurement. *Computers and Education*, 94, 134–150. 10.1016/j.compedu.2015.11.009.

ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНЫХ ПРАКТИК

Иваниук Анна, доктор педагогических наук, профессор,
заведующая кафедрой педагогики и психологии Педагогического института,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, 04053 Киев, Украина, h.ivaniuk@kubg.edu.ua

Венгловская Елена, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики и психологии Педагогического института,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, 04053 Киев, Украина, o.venhlovska@kubg.edu.ua

Антипин Евгений, кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры педагогики и психологии
Педагогического института, Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, 04053 Киев, Украина, y.antypin@kubg.edu.ua

В статье освещены особенности содержательного и технологического обеспечения личностно-профессионального развития будущих педагогов в процессе учебных практик с позиции антропоцентрического измерения. В результате эмпирического исследования определен уровень сформированных ценностно-личностного, поисково-исследовательского, рефлексивных компонентов, навыков XXI века, которые являются составной частью их личностно-профессионального развития. Проанализированы содержание и задачи учебных практик в Киевском университете имени Бориса Гринченко для будущих педагогов специальностей «Дошкольное образование», «Начальное образование», согласно образовательным программам. Показано значение интерактивных форм: блог, портфолио для личностно-профессионального развития будущих педагогов в процессе учебных практик.

Ключевые слова: компоненты личностно-профессионального развития; навыки XXI века; поисково-исследовательский компонент; портфолио личностно-профессионального развития; рефлексивный компонент; учебные заведения; учебная практика; ценностно-личностный компонент.

PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE EDUCATORS IN THE PROCESS OF EDUCATIONAL PRACTICES

Ivaniuk Hanna, Doctor of Science in Pedagogy, Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Pedagogical Institute,
Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2 Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053, h.ivaniuk@kubg.edu.ua

Venhlovska Olena, PhD in Pedagogy,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology,
Pedagogical Institute, Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2 Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053, o.venhlovska@kubg.edu.ua

Antypin Yevhen, PhD in Pedagogy,
Senior lecturer of the Department of Pedagogy and Psychology, Pedagogical Institute,
Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2 Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053, y.antypin@kubg.edu.ua

The article highlights the features of content and technology support of personal and professional development of future teachers in the process of educational practices. Abovementioned ideas are presented here in an anthropological

dimension. Personal and professional development of students is shown as a process aimed at modelling the personal and professional qualities of future teachers, ability and willingness for development and self-development. Specifics that have been named are for producing new ideas and practices based on acquired knowledges for creation own trajectory of professional development. The value-personal, search and research, reflective components and the 21st century skills are defined as important components of personal and professional development of students. The exploration describes empirical results of research on the formation of abovementioned components in students of specialties «Preschool education» and «Primary education» before their practices. It has been found that future teachers strive for personal and professional development however they don't have enough skills to plan their actions of self-development.

According to the empirical results of this study the scientific and pedagogical staff of Department of Pedagogy and Psychology of Pedagogical institute of Borys Grinchenko Kyiv University developed programs and recommendations for the organization of educational practices. The article describes the content, forms, methods of development of components of personal and professional development of students in the course of educational practices conducted in the preschool and primary school institutions in Kyiv. The essence of such interactive forms as: a roadmap, reflection, a blog, an individual portfolio of personal and professional growth is revealed. The proposed forms of work contribute to the students' willingness to evaluate the results of their professional activity, to form the ability to work as a team and alone, to be openminded to the opinions of others in educational space, to find new ways of solving pedagogical goals, etc. The empirical results of the study show the positive dynamics of students' development in value-personal, search and research, reflective components and 21st century skills in the course of proposed forms of work. This testifies to the effectiveness of the created content and technology support for the development of components of personal and professional development of students in the process of educational practices.

Key words: *educational institutions; educational practice; personal and professional development; portfolio of personal and professional growth; reflective component; search and research component; 21st century skills; value and personal component.*

Стаття надійшла до редакції 06.04.2020

Прийнято до друку 28.05.2020